

Výchova k manželství a
rodičovství, sexuální výchova na
ZŠ

Doc. PhDr. Lenka Šulová, CSc. –
katedra psychologie FF UK

Význam této výchovy spočívá v několika rovinách:

- **prevence rozsáhlé sociální patologie**
- **instituce supluje nefunkční chování části rodičů v této oblasti (asi 20%)**
- **možnost institucionálního, kontinuálního a odborného působení na děti a dospívající**
- **působí proti snižování stability rodinné struktury**
- **proti zhoršování vztahů ve společnosti obecně**
- **posiluje chápání sexuality v širších souvislostech**

Co je cílem výchovy k manželství a k rodičovství, sexuální výchovy?

- **cílem výchovy je především reprodukční zdraví a psychosociální zdraví společnosti**
- **kognitivní cíle** – předávání poznatků
- **emocionální a postojové** – vytváření postojů
- **skutečnými činnostmi a dovednostmi** – vytváření adekvátních způsobů chování a reagování

***Zúžení tématu z důvodu
časových možností pouze na
nejdiskutovanější součást
rodinné výchovy a to na
sexuální výchovu.***

Ceská republika nesporně patří mezi průkopníky osvěty zaměřené na sexuální výchovu

- Již v roce 1917 předložila Spolková rada Pedagogického muzea Komenského v Praze Memorandum C. K. Zemské školní radě pro království české „ O pohlavní výchově mládeže“, ve kterém žádá zavést pohlavní výchovu do škol.
- V roce 1921 bylo v Praze založeno první univerzitní sexuologické pracoviště na světě – Ústav pro studium pohlavnosti, které ve své výzkumné, osvětové i intervenční činnosti pokračuje dosud (nyní pod názvem Sexuologický ústav), až na nucenou přestávku v době 2. světové války.

Mezníky vývoje postojů k sexuální výchově v průběhu XX. století

- **vliv psychoanalýzy**, který posloužil k detabuizaci tématu a k popsání významu sexuality pro vývoj jedince a kvalitu prožívání jeho života,
- **rozvoj antikoncepce**, který umožnil oddělení sexuality od reprodukce,
- **sexuální revoluce 60. let**, která rozpoutala diskuse na téma sexuality v lidském životě obecně,
- **objevení rizika HIV/AIDS**, jež rozvinulo strach z následků nezodpovědného (promiskuitního či nechráněného) sexuálního chování a znovu akcentovalo nutnost sexuální výchovy jako vhodné prevence,
- **různé roviny mediálního vlivu** na lidskou sexualitu (tisk, reklama, obchod s tělem – fotografie, virtuální realita ovlivňující reálné prožívání – internet, počítačové hry, videa atd.),
- **detabuizace sexuality**, možná následné snížení její hodnoty.

Základní modely sexuální výchovy

- **Křesťanská sexuální výchova**

orientována na vytváření zodpovědných postojů, které jsou založeny na sexuální zdrženlivosti před manželstvím

- **Humanistická sexuální výchova**

akcentuje užívání vlastního rozumu při rozhodování o sobě samém. Je zdůrazňována úcta k životu, neomezování práv druhých, respekt ke všemu živému

- **Pragmatická sexuální výchova**

zdůrazňuje kladné prožívání sexuality, snižování rizik s ní spojených

Koncepce sexuální výchovy

- **zdůrazňující medicínský přístup -**
koncepce J. Rabocha, J. Pondělíčkové-
Mašlové, J. Mellana, A. Brzka
- **zdůrazňující pedagogický přístup-**
koncepce P. Kopřivy
- **zdůrazňující psychologický přístup –**
koncepce L. Šulové

Koncepce J. Rabocha

- člení sexuální výchovu do 3 věkových kategorií (7-10 let, 11-13 let, 14-16 let). Patrný posun k nižším věkovým kategoriím při sdělování určitých témat, témata jsou sdělována obsažněji, pravdivě, autor neřeší, kdo bude určitá specifická témata (samovolný potrat kontra interrupce) žákům sdělovat, či v rámci jakých předmětů

Koncepce Pondělíčkové- Mašlové

- **1.-4.ročník** – Rozdíly mezi pohlavími, Komu se rodí dítě, Každý člověk má otce a matku, Nebezpečí od falešných přátel
- **5.-6.ročník** – Stavba a funkce pohlavních orgánů, Menstruace, Poluce, Oplodnění, Těhotenství, porod, Některé tělesné a duševní projevy dospívání včetně masturbace
- **7.-8.ročník** – Tělesné a duševní projevy dospělosti, Přátelství, Chování muže a ženy k sobě, Pohlavní pud a důvody pohlavní zdrženlivosti, Antikoncepce, Sexualita a alkohol

Koncepce Mellana, Brzka

Zpracovávají 6 tematických okruhů:

- Člověk,
- Vztahy mezi lidmi,
- Osobní dovednosti,
- Sexuální chování,
- Sex a zdraví,
- Sex a kultura.

Pedagogická koncepce Kopřivova

- Vychází z celostního přístupu ke zdraví. Znamená to ve své podstatě vědomí souvislostí mezi zdravím tělesným, duševním, duchovním a sociálním. Projekt si klade za cíl vytvářet pro výchovu a vzdělávání takový rámec, v němž by se organicky spojovalo vše, co dnes víme o zdraví i o učení.

Psychologická koncepce Šulové

- Kontinuální výuka
- Témata se spirálovitě rozvíjejí
- Respekt k reálné psychické zralosti dítěte
- Metodika jak konkrétně témata s dětmi probírat
- Interakční způsob práce
- Význam aktivního zapojení a motivace dítěte
- Užití sociálně psychologických výcvikových technik

Respekt k pravidlům výuky

- **Žáci musí mít k vyučujícímu i k sobě navzájem důvěru.**
- **Výuka musí respektovat stupeň zralosti myšlení a intelligence dětí a poznatky jim předávat v přiměřené míře a vhodným způsobem.**
- **Témata musí být pro děti zajímavá, aby měly zájem o aktivní participaci.**
- **Výuka musí skutečně řešit otázky, které si vzhledem k věku aktivně samy pokládají.** Zájem o sexualitu začíná u dítěte mezi 3-6 rokem a je tedy vhodné mu pravdivě odpovídat jeho otázky již v tomto věku.
- **Výuka by měla prosazovat interakční způsob, bohatý na diskuse, vlastní tvořivost, společné činnosti.**
- **Za velmi účinné považují užívání názorných pomůcek.**

Ukázky názorných pomůcek

- *Hezkou ukázkou je příkladně vytvoření panenky, představující vlastní dítě, o které se každý žák či student několik týdnů skutečně musí starat jako o své vlastní reálné dítě. Je to spojeno s velkou legrací, ale také s mnoha zkušenostmi, které student získá pro koncipování představy jaké je to pečovat o dítě.*
- *Velmi dobrou pomůckou je videoprogram *Láska je láska* (Uzel, Artemie, 1994), kde na sledovaná témata diskutují děti různých věkových kategorií a společensky známé osobnosti. Tyto diskuse pomohou vytvořit vhodnou atmosféru ve třídách pro zahájení společné práce na řešení určitého tématu.*
- *Jinou možností je společná četba různých reálných životních případů a následná diskuse s dětmi o jejich možném řešení.*
- *Další možností je užívání videoprogramu francouzské televize „Byl jednou jeden život“, pro nižší věkové skupiny jako ukázka toho, co se děje ve vnitřním prostředí těla třeba při oplodnění apod.*
- *Vyžití videoprogramů BBC o partnerských vztazích zvířat a o jejich péči o potomstvo, s důrazem na analogické chování člověka.*

Vybrané přístupy k sexuální výchově v zahraničí

- V **Belgii** probíhá sexuální výchova ve většině škol ve vyšších třídách, v klubech mládeže, případně při různých aktivitách pro mládež. Předmět neexistuje jako povinný a není zařazen do učebních osnov. Konkrétní poznatky jsou předávány především v hodinách biologie, či etiky.
- V **Dánsku** a v **Norsku** je sexuální výchova povinnou součástí učebních osnov a vyučuje se i v MŠ. Kromě pedagogů vyučují tento předmět také zdravotní sestry, lékaři, externí pracovníci. Některá témata jsou probírána odděleně pro dívky a chlapce.
- Ve **Finsku** je zavedena sexuální výchova na všechny druhy škol počínaje mateřskými. Prolíná do různých povinných předmětů a není vyučována jako předmět samostatný

Vybrane přístupy k sexuální výchově v zahraničí

- Ve **Francii** byla sexuální výchova zařazena do škol až na počátku 70. let. Na základních školách se těchto přednášek mohou žáci zúčastnit jen na základě písemného souhlasu svých rodičů, na středních školách již tento souhlas nepotřebují. Předmět obvykle přednáší mimoškolní odborníci, jsou zakládána specializovaná centra, která tuto výuku školám kvalifikovaně zajišťují.
- V **Itálii** potřebují školy, které se rozhodnou tento předmět vyučovat, souhlas rodičů.
- V **Irsku** vychází vláda z toho, že sexuální výchova je záležitostí rodiny. Pokud však některé školy tuto výuku zařadit chtějí, právní předpisy jim v tom nebrání.
- V **Japonsku** sexuální výchova na školách neexistuje. Poučení v této oblasti probíhá dosud na základě prosazovaných rodinných patriarchálních tradic. Je však zcela běžně dostupné množství materiálů z této oblasti, avšak velmi odlišné úrovně.

Vybrané přístupy k sexuální výchově v zahraničí

- **Maďarsko** má téma přípravy na rodinný život, ve kterém je začleněna sexuální výchova, zařazen do výuky ZŠ a SŠ. Předmět se vyučuje v rámci biologie a pro učitele jsou na toto téma připravovány speciální kurzy. Také na výuce participují v hojné míře externí odborníci.
- V **Nizozemí** existuje výuka tématu na všech stupních škol v rámci zdravotní výchovy. Pro třetí ročníky SŠ vznikl speciální videoprogram a metodika pro učitele, vycházející z posledních poznatků.
- **Německo** – od roku 1994 existuje Rámcová koncepce sexuální výchovy, která se zabývá aktuálními úkoly. Téma je vyučováno jak ve školách (v předmětech biologie, literatura apod.), tak v různých klubech mládeže. Různá centra se zaměřují na doškolování učitelů, ale i rodičů v této oblasti. Rodiče mají zásadní pravomoci, týkající se obsahu výuky svých dětí a školy tedy musí postupovat v souladu s jejich přáním.

Vybrané přístupy k sexuální výchově v zahraničí

- V **Polsku** existuje sofistikovaný systém přípravy učitelů a lektorů této výchovy, avšak její uplatnění ve školním vyučování naráží stále více na odpor církve, takže mezi výchovným působením existují v zemi značné individuální rozdíly.
- **Portugalsko** - od roku 1984 existuje zákon o zavedení sexuální výchovy do škol, toto však naráží na značný odpor církve a realita je rozdílná na jednotlivých školách či v různých oblastech země.
- V **Rakousku** je sexuální výchova vyučována na školách různého stupně v rámci existujících předmětů. Je však velký důraz kladen na součinnost školy a rodičů.
- V **Rusku** je sexuální výchova oblast, která není dosud ve středu zájmu vládní podpory. Chybí finanční prostředky pro vytvoření systému v této oblasti a pro vytvoření výukových pomůcek. Na různých školách je velmi odlišná situace, i když je výuka vnímaná společností jako potřebná.

Vybrané přístupy k sexuální výchově v zahraničí

- **Švédsko** – od roku 1942 se výchova k rodinnému životu včetně sexuální výchovy týká všech škol. V současnosti jsou řešeny otázky kvalitní přípravy učitelů a lektorů tohoto předmětu.
- **USA** – přístup k systémovému řešení je významným politikem každé vlády a to brání vytvoření systematické výuce na školách. Rozlišují „sex education“ (pouze izolované sexuální problémy) a „sexuality education“ (sexuální výchova v komplexnějším smyslu). Na školách je často doporučována především sexuální abstinence, jako správný přístup k sexualitě. Interrupce je velmi diskutovaným tématem a je přijímána společnostmi značně rozporuplně. V roce 1988 nastala částečná změna k lepšímu v souvislosti s programem prevence HIV/AIDS. Dá se říci, že dosud neexistuje propracovanější systém sexuální výchovy na školách, který by byl v praxi realizovaný

Otázky k řešení!

- ***Kdo má být garantem sexuální výchovy – škola, či jiná instituce nebo rodina?***
- ***Má být tato výchova povinná nebo volitelná?***
- ***Mají rodiče rozhodovat o přítomnosti svých dětí v této výchově?***
- ***Kdo má sexuální výchovu zajišťovat – každý učitel v rámci svého předmětu, pedagog či lektor se speciální aprobací, externista z různých oblastí praxe?***
- ***Má být toto vyučování v rámci jiných vhodných předmětů či aktivit nebo se má jednat o předmět speciální – příkladně „Výchova ke zdravému životnímu stylu“.***
- ***Má výuka probíhat jen v určitém věku, či má probíhat kontinuálně od dětství do dospělosti?***
- ***Má být předmět koncipován jako téma široké a interdisciplinární, nebo se má koncentrovat jen na „nejožehavější“ témata intimního soužití, či témata zaměřená na ohrožení dítěte***
- ***Má být sexuální výchova předávána jako soubor aktuálních poznatků nebo se má spíše na úrovni interakční pokoušet měnit navyklé stereotypy chování a postoje?***
- ***Kdo má garantovat osobnost lektora či učitele a jeho „vhodnost“ pro tuto výchovu?***

Význam sexuální výchovy

- Je nesporně důležitou prevencí negativních celospolečenských jevů, jakými jsou příkladně zneužívání dětí, sexuálně přenosné choroby, nechtěné těhotenství, sexuální poruchy.
- Má svůj význam pro pozitivní přijetí vlastního těla a vlastní pohlavní identity v období dospívání a pro získání adekvátních informací o vlastních tělesných změnách (menstruace, poluce, vývoj sexuálních znaků).
- Je důležitou součástí působení na sociálně žádoucí chování společnosti v oblasti sexu – bezpečný sex, kvalita realizace sexu.
- Možnost začlenění sexuality do významných a netabuizovaných hodnot lidského života je důležitou součástí sexuálního zdraví.

Jak chápat sexuální výchovu?

- **Jako nedílnou součást výchovy k manželství a k rodičovství a k partnerským vztahům obecně.**
- **Přistupovat k sexualitě a sexuálnímu chování jako k součásti komplexních mezilidských vztahů a kultury, propojovat její biologické i psychosociální aspekty.**
- **Chápat ji jako významný preventivní**